

УДК 332.1

Е. Васильконова

E. Vasilkonova

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ ФОРСАЙТ У ФОРМУВАННІ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ РЕГІОНІВ

USE OF THE FORESIGHT METHODS IN FORMATION OF POSITIVE IMAGE OF REGIONS

В науковій статті автором запропоновано та розглянуто можливість використання методів Форсайт у формуванні позитивного іміджу регіонів. Розглянуто передумови, що сприяли розвитку Форсайту; розглянуто розвиток Форсайт-досліджень в Україні; визначено роль Форсайт технологій у формуванні іміджу регіонів; наведено найбільш розповсюджені технології Форсайт; виділено та охарактеризовано декілька методів Форсайт, що рекомендовано автором використовувати у формуванні позитивного іміджу регіону; визначено переваги використання Форсайт-технологій у формуванні іміджу регіонів.

Ключові слова: імідж регіону, методи Форсайт, Форсайт-технології, сценарії, метод розробки майбутнього, SWOT-аналіз, експертні панелі, аналіз взаємних впливів, аналіз глобальних трендів.

В науковій статті автором пропонується і розглянуто можливість використання методів Форсайт в формуванні позитивного іміджу регіонів. Розглянуто передумови, що сприяли розвитку Форсайту; розглянуто розвиток Форсайт-досліджень в Україні; визначено роль Форсайт-технологій в формуванні іміджу регіонів; наведено найбільш розповсюджені технології Форсайт; виділено і охарактеризовано декілька методів Форсайт, які рекомендуються автором використовувати в формуванні позитивного іміджу регіону; визначено переваги використання Форсайт-технологій в формуванні іміджу регіонів.

Ключевые слова: имидж региона, методы Форсайт, Форсайт-технологии, сценарии, метод разработки будущего, SWOT-анализ, экспертные панели, анализ взаимных влияний, анализ глобальных трендов.

In a scientific article it was proposed and considered by the author the possibility of using methods of Foresight in the formation of a positive image of the region. The preconditions that contributed to the development of Foresight; development of Foresight studies in Ukraine is reviewed; the role of the Foresight technology in shaping the image of the regions is defined; the most common Foresight technology are given; several Foresight methods that the author recommend to use in the formation of a positive image of the region are isolated and characterized; the advantages of using Foresight technology in shaping the image of the regions are defined.

Keywords: image of the region, the methods of Foresight, Foresight-technology, scenarios, the future development, SWOT-analysis, expert panels, the analysis of mutual influences, analysis of global trends.

Постановка проблеми. Слідування новим течіям та новітнім технологіям в економіці є головною умовою сталого розвитку країн, а за сучасних умов стрімкої інформатизації швидке реагування науковців на дослідження та впровадження нових категорій в економічній науці є особливо важливим показником професіоналізму та спроможністю до створення конкурентоспроможної та високорозвиненої економіки країни. До нових категорій в розвитку сучасної економічної науки відносяться такі категорії як «імідж регіону» та «бренд країни». Ці поняття вже встигли викликати неабиякий інтерес у науковців. Але імідж регіону або бренд країни досліджується здебільшого в таких сферах діяльності, як культура, туризм тощо. Наразі недостатнім є вивчення та дослідження їх з точки зору розвитку регіональної та національної економік.

Проблеми формування позитивного іміджу регіонів потребують детального вивчення та є актуальним питанням сучасного розвитку країни. Досліджуючи імідж регіону як категорію економічної науки, одним із важливих завдань, що постає перед науковцями сьогодні, є розробка та впровадження інструментів та методів оцінки цього новітнього для економіки поняття.

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. Дослідження засад формування іміджу регіонів висвітлено у наукових працях таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як: Д. Гавра, Е. Галумов,

А. Деркач, О. Доценко, С. Єремєєв, В. Шепель, Н. Яковлев та ін. Науковцями було досліджено та сформовано структуру іміджу регіону та форми його конструювання. Недостатньо вивченим залишається питання щодо розробки методів оцінки регіонального іміджу, прогнозування його розвитку у перспективі. Такими методами, на думку автора, можуть стати Форсайт-технології.

Засновниками теорії Форсайт є Б. Мартін, М. Йемала, Х. Цоукас та Дж. Шеперд. Найбільш повне дослідження теорії Форсайт в управлінській практиці сьогодні представляє шведський вчений М. Амстеус. Теорія та методологія Форсайту широко досліджена у роботах таких вітчизняних вчених, як Н. Гапоненко, В. Третьяк, Р. Колесніков, О. Соколов, Р. Манн. Викликає інтерес наукова робота В. Мартіновича, який використав методи Форсайт для оцінки інформаційного потенціалу регіонів.

Метою статті є дослідження методів Форсайт та можливості їх використання у формуванні позитивного іміджу регіонів.

Виклад основного матеріалу. Процес формування та конструювання іміджу регіону потребує багато часу. Важливо, що до цього процесу повинні бути залучені не лише регіональні структури та місцеві ЗМІ, які постійно повинні висвітлювати привабливі сторони регіону, а також науковці, фахівці та експерти, які зможуть на засадах професійно проведених досліджень та експертиз сформулювати та спрогнозувати бажаний імідж для досліджуваного регіону. Необхідним є впровадження комплексного та системного підходу, складовою якого буде розробка новітніх методів, інструментів та технологій. До технологій, які необхідно використати при формуванні позитивного іміджу регіону, автором запропоновано Форсайт.

Найбільш популярним і часто цитованим вважається визначення професора Б. Мартіна: Форсайт – це систематична спроба зазирнути в довгострокове майбутнє науки, технології, економіки та суспільства з метою ідентифікації зон стратегічного дослідження та появи родових Форсайт-технологій, що подають надії приносити найбільші економічні та соціальні вигоди [1]. Тобто Форсайт – це спільне дослідження, яке присвячене моделюванню та конструюванню майбутнього.

Таким чином, Форсайт являє собою систему методів експертної оцінки стратегічних перспектив інноваційного розвитку, виявлення технологічних проривів, здатних надати максимальне позитивний вплив на економіку та суспільство в довгостроковій перспективі [2].

З початком нинішнього століття Форсайт-технології почали активно просуватися на такі сфери наукових знань, як соціологія, соціальний менеджмент, регіональна економіка. Передумовами послужили певні чинники розвитку суспільного прогресу (рис. 1) [3].

Рис. 1. Фактори суспільного прогресу, що послужили стимулом розвитку Форсайт прогнозування

До головної ідеї Форсайту відносять визначення напрямів розвитку різноманітних сфер діяльності, які через декілька десятків років будуть пріоритетними у розвитку світового прогресу, економіки країн, регіонів та підприємств. Технології Форсайт є надійним фундаментом у прийнятті стратегічних рішень щодо довгострокових інвестицій, використання ресурсів тощо. Це є ключовим фактором у формуванні позитивного іміджу країн, регіонів, і, відповідно, підвищенні рівня їх конкурентоспроможності на світовому рівні, що беззаперечно сприятиме збільшенню прибутковості від здійснюваної діяльності у будь-якій галузі.

В різних країнах світу вже давно досліджуються та впроваджуються технології Форсайт. Таку зацікавленість можна пояснити стрімкою глобалізацією та поглибленням знань про економічні процеси, бажанням зменшувати державні витрати, можливістю стабілізувати бізнес-процеси та мобілізувати матеріальні, інформаційні, людські та інші ресурси в пріоритетних сферах діяльності. За умов перелічених факторів, трансформаційної економіки України та критично сформованого негативного іміджу східних регіонів особливою відчувається необхідність застосування Форсайту в розробці стратегічних планів економічного розвитку країни.

Форсайт перетворився в комплексний інструмент, що дозволяє досягати відчутних результатів за рахунок поєднання всієї системи методів, що використовуються. При проведенні Форсайта можуть бути використані різні інструменти аналізу (в деяких країнах – до десяти), роботи з інформаційними потоками, роботи з експертним співтовариством тощо [4]. Серед технологій Форсайт, що найчастіше використовують слід виділити наступні метод Дельфі, SWOT-аналіз інформаційних потоків, методика фокус-груп або експертні панелі та сценарне планування тощо (рис. 2).

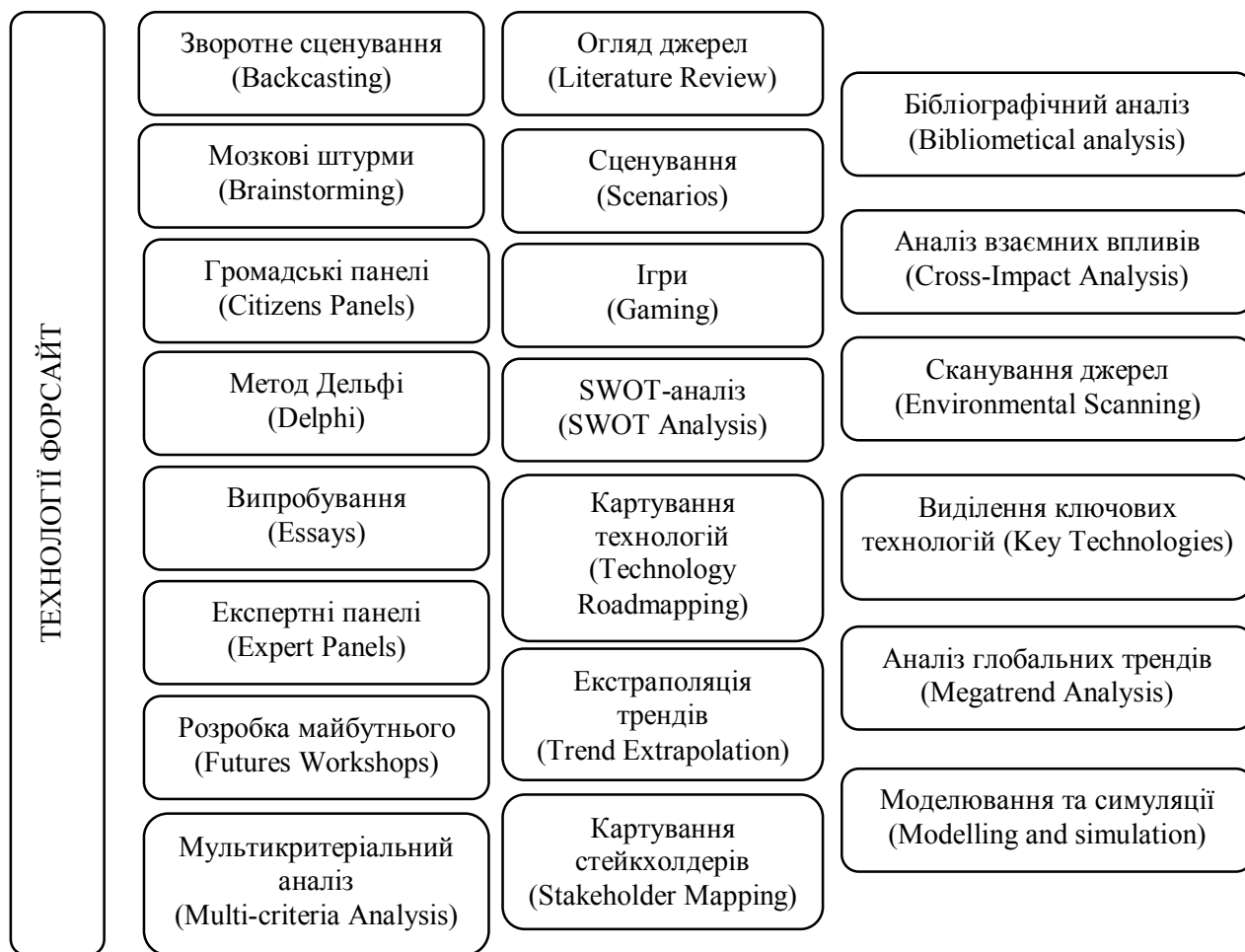

Рис. 2. Найбільш розповсюджені та популярні технології Форсайт

Форсайт-методи умовно ділять на 3 категорії:

1. Методи експертної думки Дельфі та сценування, що роблять акцент на побудові міжособистісного партнерства;
2. Моделювання та морфологічний аналіз, що передбачають використання аналітичних інструментів, які стають все більш комп'ютеризованими;
3. Сканування/моніторинг і трендова екстраполяція, які передбачають ступінь майбутнього, визначеного умовами справжнього моменту [4].

Термін розробки проекту Форсайт залежить від складності поставленого завдання та може складати від декількох місяців до 2-3 років. Зрозуміло, що для його здійснення потрібне необхідне

фінансування. Частіш головним капіталовкладником є засновник проекту, також можуть бути залучені бюджетні та небюджетні кошти.

Так, наприклад, для проведення проектів Форсайт уряд Великобританії заснував спеціальний фонд в розмірі 30 млн. фунтів стерлінгів, який спільно з приватними фондами, що розташовують більш великими сумами, фінансував понад 20 окремих проектів передбачення [5].

В Україні також проводяться форсайтні дослідження, початок яким було покладено Державною програмою прогнозування науково-технічного розвитку на 2004–2006 рр., в рамках реалізації якої були визначені пріоритетні напрями науково-технічного розвитку. Але фінансування Програми було скорочено майже в два рази, а її реалізація в 2006 р. була призупинена. В 2007 р. Постановою Кабінету Міністрів України від 11.09.2007 р. № 1118 була затверджена Державна програма прогнозування науково-технологічного розвитку на 2008–2012 рр. Базовою організацією, яка забезпечувала організаційний супровід виконання Програми було визначено Український інститут науково-технічної і економічної інформації (УкрІНТЕІ) [6]. Дослідження УкрІНТЕІ в межах програми базувалися на методі цільових груп експертів, які впроваджувалися в таких напрямках: «Енергетика та енергоефективність», «Біотехнологія», «Нові матеріали» та «Інформаційно-комунікаційні технології».

У 2013 р. наукові прогнозно-аналітичні дослідження УкрІНТЕІ проводить в рамках науково-дослідної роботи «Розробка інституційних механізмів регулювання інноваційної діяльності», яка присвячена екотехнологіям. Також проводиться моніторинг реалізації стратегічних і середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності загальнодержавного рівня на 2012–2016 рр. головними розпорядниками бюджетних коштів [6].

У будь-якому успішному проекті повинні поєднуватися різні методи, які в сукупності поряд із змістовним аналізом забезпечують залучення експертів найвищої кваліфікації, їх високу активність і взаємодію. За думкою автора, пріоритетним методом Форсайт, який можливо використати для оцінки та формування позитивного іміджу регіону, є створення сценарних варіантів розвитку. Також в комплексі необхідно застосувати метод розробки майбутнього, SWOT-аналіз, експертні панелі, аналіз взаємних впливів та глобальних трендів, картування технологій.

Слід ширше розглянути та охарактеризувати кожний із запропонованих методів та надати пояснення щодо пріоритетності методу сценаріїв.

Сценарій – це інструмент аналізу з метою вироблення політики, який дає опис можливої сукупності майбутніх умов розвитку, рушійних сил, подій, тенденцій. Термін «сценарій» використовується двояко: по-перше, щоб дати як би моментальний знімок об'єкта дослідження в часі або описати стан важливих змінних в якийсь певний час у майбутньому; по-друге, щоб описати перебіг подій, тобто їх еволюцію від сучасного стану до одного з можливих станів в майбутньому. Зазвичай переважний останній підхід, тому що він дозволяє вибудувати причинно-наслідковий ланцюг умов, подій, факторів і рішень, що беруть початок в сьогоднішні. Найбільш корисними сценаріями вважаються ті, які демонструють динаміку важливих для характеристики розвитку системи показників. При такому підході кількісні оцінки збагачують якісні сценарії. Мета розробки сценаріїв полягає в тому, щоб досліджувати найрізноманітніші стратегічні рішення, які можуть принести максимальну користь, всупереч існуванню різних невизначеностей і проблем, висунутих зовнішнім середовищем [7].

В програмах Форсайт роль сценаріїв полягає у дослідженні майбутнього. Існує низка вимог до сценаріїв: правдоподібність, внутрішня структурна узгодженість, альтернативність, поетапний причинно-слідчий зв'язок та корисність у прийнятті рішень.

Сценарії потрібні не для того, щоб вибрати найбільш ймовірний або привабливий сценарій і будувати, ґрунтуючись на ньому, стратегію. Сценарії повинні служити свого роду керівництвом для того, щоб вчасно поміняти стратегію; вони повинні показати, наступ яких подій зажадає внесення корективів в механізми політики, тобто це механізм формування адаптивної стратегії і адаптивної політики. Сценарний підхід є потужним інструментом акумулювання знань різних суб'єктів економіки та експертів з різних областей для дослідження розвитку складних систем в майбутньому, і він має потужну «навчальним» потенціалом. Це є його відмінною особливістю в порівнянні з іншими методами Форсайта. В ході побудови сценаріїв здійснюється свого роду діалог між різними учасниками сценарної групи, відбувається обмін знаннями та досвідом, в результаті з'являється нове, боєм глибоке уявлення про перспективи розвитку. Сам процес побудови сценаріїв настільки ж важливий, як і результат [7].

Техніка розробки майбутнього була розроблена Р. Джанком як інструмент проектування. По своїй ідеології ця технологія дуже близька сценарному підходу, з тією відмінністю, що сценарний

підхід пропонує і обґрунтовує набір альтернативних картин майбутнього, а Futures Workshops передбачає створення картини ідеального бажаного майбутнього і практичного плану його реалізації.

Метод SWOT-аналізу широко відомий серед маркетологів та активно використовується при маркетингових дослідженнях різних сегментів ринку. На етапі проведення SWOT-аналізу виявляються основні чинники, що впливають на розвиток певної сфери діяльності за чотирма основними групами: сильні сторони, слабкі сторони, можливості, загрози. Без виявлення даних факторів створення майбутньої моделі позитивного іміджу регіону буде неможливим. З метою попередження у спрогнозованому майбутньому помилок минулого особливу цінність має виявлення слабких сторін та загроз, що виникають або можуть виникнути в регіоні.

Експертні панелі – метод колективної експертизи, одержуваної шляхом регулярного обговорення проблем в рамках постійно діючої групи фахівців високого рівня. Панелі створюються з числа фахівців високого рівня для проведення Форсайт-обстежень на всіх рівнях, хоча їх роль і функції можуть бути різними. В деяких випадках панелі є основними центрами, навколо яких концентрується активність Форсайт-проектів, збір і аналіз інформації із застосуванням різних методів. У багатьох випадках при підготовці Форсайт-проектів панелям даються технічні завдання з чітким зазначенням методів, які треба використовувати, і переліком результатів, які необхідно одержати. В інших випадках у панелі є велика свобода у виборі методів роботи, але при цьому, як правило, перед кожною експертною групою ставиться досить чітка мета того, як працювати і чого треба досягти, але головні параметри все ж повинні бути позначені [2]. Зважаючи на те, що думка фахівців, залучених до колективної експертизи іміджу регіону з одного боку є суб'єктивною, використання даного методу у формуванні позитивного іміджу регіону, за думкою автора, не може бути пріоритетним.

Аналіз взаємних впливів при формуванні та моделюванні майбутнього іміджу регіону виражений у дослідженні показників всіх сфер діяльності регіону, визначенні характеру та рівня їх впливу один на одного та на загальний образ регіону. Аналіз глобальних трендів передбачає дослідження світового досвіду формування позитивного іміджу регіонів, визначення основних тенденцій його розвитку та загального впливу на бренд країни.

На думку автора, пріоритетність методу сценаріїв у формуванні позитивного іміджу регіону виражається у такому важливому факторі, як свобода методик його реалізації та гнучкість. Перевага методу сценаріїв перед іншими методами Форсайт полягає у його адаптивності, можливості сфокусуватися на невизначеностях, точках розриву та перегину, оцінити макроризики.

Результатом проведення Форсайт-досліджень та оцінок іміджу регіонів повинно стати створення «дорожніх карт», тобто застосування методу картування технологій. Сутність цього методу полягає у створенні візуального представлення плану-сценарію розвитку технологій, який фіксує можливі сюжети і точки критичних рішень. Цей метод має багато спільного із методом сценаріїв. Точніше, картування технологій – це специфічний метод сценування.

Використання методів Форсайт сприятиме чіткому формуванню, якісній оцінці та прогнозуванню позитивного іміджу регіонів. Важливо виділити основні переваги використання Форсайт-технологій у формуванні образу регіону:

обговорення передбачуваних змін в майбутньому шляхом консолідації зусиль усіх учасників процесу передбачення;

припускає участь багатьох зацікавлених верств громадянського суспільства;

сприяє прагненню до вироблення консенсусу представників суспільства;

розробка довгострокових стратегій розвитку економіки, науки, технологій регіону;

окреслює потенційні технологічні горизонти;

основа для прийняття важливих рішень в проблемних і конфліктних ситуаціях;

оцінює ймовірність і ризики виникнення тих чи інших умов;

залучення до процесу наукового дослідження відомих фахівців, вчених, ЗМІ, керівників підприємств.

Висновок. Позитивний імідж регіонів – це важлива складова розвитку економіки України, яка сприяє покращенню рівня конкурентоспроможності на світовій арені, розвитку різноманітних сфер діяльності, збільшенню їх інвестування та відповідно покращення показників ВВП тощо. Правильно сформований імідж сприятиме також розвитку соціально-економічних факторів: збільшенню кількості робочих місць, покращенню соціальної ідентифікації населення та загального рівня життя тощо. Для здійснення цього необхідне більш глибоке дослідження іміджу регіону та розробка новітніх методів його оцінки та прогнозування. У формуванні та оцінці позитивного іміджу регі-

онів рекомендовано використовувати методи Форсайт, які вже давно використовуються науковцями в різних сферах діяльності: політиці, науково-технічних розробках та на теперішній час і в оцінці економічних явищ. Звертаючи увагу на недостатню дослідженість іміджу регіону як економічної категорії, найбільш ефективним та адаптивним до нього може стати метод сценаріїв. За допомогою цього методу можливо розробити декілька ефективних сценаріїв розвитку іміджу регіону та обрати серед них оптимальний.

Список використаної літератури

1. Ben R. Martin. Technology foresight in a rapidly globalizing economy. International Practice in Technology Foresight / Ben R. Martin. – UNIDO, Vienna, 2002. – 14 p.
2. Кузык Б. Н. Прогнозирование, стратегическое планирование и национальное программирование: учеб. / Б. Н. Кузык, В. И. Кушлин, Ю. В. Яковец. – Москва : Экономика, 2011. – 604 с.
3. Манн Р. В. Унікальні можливості форсайт-технологій в розвитку регіонального менеджмента / Р. В. Манн // Зб. наук. праць ДонДУУ : «Механізми підвищення ефективності управління функціонуванням регіональної економіки». – Т. XVII. – Вип. 271. – Донецьк : ДонДУУ, 2014. – С. 256–266. – (Серія : Економіка»).
4. Форсайтные методы исследований в мировой практике [Электронный ресурс] / С. Б. Ахметжанова, А. Б. Маринова, М. Б. Тусупбеков, К. М. Сагинбекова. – Режим доступа : economy.kz/files/vse_stati/5_ahmet.pdf.
5. Исследования по технологическому предвидению. Зачем они необходимы Республике Беларусь? / Гончаров В. В., Марков А. В., Успенский А. А. – Минск, 2009. – 81 с.
6. Форсайт – стратегические маркетинговые исследования научно-технологического развития Украины [Электронный ресурс] / УкрИНТЭИ. – Режим доступа : <http://www.uintei.kiev.ua/foresight/index.php>.
7. Гапоненко Н. В. Форсайт. Теория. Методология. Опыт : [монографія] / Н. В. Гапоненко. – М. : Юнити-Дана, 2012. – 238 с.

References

1. Martin, Ben R. (2002) Technology foresight in a rapidly globalizing economy. International Practice in Technology Foresight. UNIDO, Vienna, 14 p.
2. Kuzyk, B. N., Kushlin, V. I., Yakovets, Y. V. (2011) Forecasting, strategic planning and national programming. Moscow : Ekonomika, 604 p.
3. Mann, R. V. (2014) The unique capabilities of technology foresight in developing regionalnogo management. Zb. nauk. prats' DonDUU : «Mekhanizmy pidvyshchennya efektyvnosti upravlinnya funktsionuvannyam rehional'noyi ekonomiky», Vol. 17, Ed. 271. Donets'k : DonDUU, pp. 256–266.
4. Akhmetzhanova, S. B., Marynova, A. B., Tusupbekov, M. B., Sahynbekova, K. M. Foresight research methods in the world [Internet]. Available from : <economy.kz/files/vse_stati/5_ahmet.pdf>.
5. Honcharov, V. V., Markov, A. V., Uspensky, A. A. (2009) Research on technology foresight. Why they are needed the Republic of Belarus? Mynsk, 81 p.
6. Foresight – strategic marketing for Scientific and Technological Development of Ukraine [Internet]. UkrYNTЭY. Available from : <<http://www.uintei.kiev.ua/foresight/index.php>>.
7. Haponenko N. V. (2012) Forsight. Theory. Methodology. Experience. M. : Yunyty-Dana, 238 p.

Стаття надійшла до редакції 18.09.2014.

Рецензенти: О. В. Фінагіна, д.е.н., професор, зав. кафедри економічної теорії та банківської справи ЧДТУ; О. В. Коломицева, д.е.н., професор, зав. кафедри економічної кібернетики та маркетингу ЧДТУ.